

זְדַבְרַת בָּם

ושונתם לבנין ודבַרְתָּ בָּם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך:

פרשת השבוע למשפחה ז' בשבט תשס"ז * 26 בינואר 2007

בין מסורת למודרניות

בה' שבט תקמ"ו, 4 בינואר 1786, נפטר משה מנדלסון, מי שנחשב לאב הרוחני של תנועת ההשכלה. דמותו המורכבת והגותו העמוקה מהוות אחד מהניסיונות המרתקים ביותר לגשר בין יהדות לתרבות המערב, בין מסורת למודרנה, בין מחשבת ישראל לפילוסופיה יוונית בעידן המודרני. טועים אלה שרוצים, הן לשבח, והן לגנאי, לזכור ממנו אך ורק את שייכותו לחוגים פילוסופים בלי להעלות בעת ובעונה אחת את זיקתו לתורה. בעולם מתפתח ויוצא מהשקפות ימי-בינייםמיות, מטוהה מנדלסון דרך מקורית ואמיצה. היא מהווה שילוב מורכב בין אופקים שונים, ומוכיחה שניתן לגשר בין עולמות שנראים מנוגדים מלכתחילה, אך רק בתנאי אחד: להשכיל, לא לפסול תפיסה על הסף בלי להתפלמס איתה, בלי לבחון אותה ולנסות למצוא גם את המפריד וגם את המכנה המשותף בין גישות שונות.

לתגובות:

vedibartabam@gmail.com

מעוניינים לדעת יותר

על קהילת "גשר"
המשותפת לדתיים וחילונים
ועל מוסדות החינוך
"קשת"?

התקשרו לאסף:
8560804-050

פרשת בא (שמות ט, א עד י"ג, ט"ז)

הנושאים המרכזיים בפרשה

תיאור שלש המכות האחרונות; ארבה, חושך ומכת בכורות הוראות וציוויים לגבי קרבן פסח – קביעת הלוח העברי מחודש ניסן פסח מצרים יציאת בני ישראל ממצרים מצוות פטר רחם - פדיון הבן מצוות תפילין

קראו את שמות פרק י', א-ג

- (א) ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני חֲכַמְדָּתִי אֶת לְבוֹ וְאֶת לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן שְׂמַתִּי אֶתְּךָ אֱלֹהִים בְּקִרְבִּי:
- (ב) וְלִמַּעַן תִּסְפָּר בְּאָזְנִי בְּנֵד וְכֵן בְּנֵד אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלִיתִי בְּמִצְרַיִם וְאֶת אֶתְּךָ אֲשֶׁר שְׂמַתִּי בָּם וְיִדְעֻתֶם כִּי אֲנִי ה':
- (ג) וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל פְּרֹעֶה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים עַד מָתִי מֵאַנְתָּ לַעֲנֹת מִפְּנֵי שְׁלַח עַמִּי וְעַבְדָּנִי:

להורים שלום,

רגע לפני יציאת מצרים אני רוצה לנסות להזדהות עם חוויית העבדות הקשה שחוו בני ישראל במצרים, חוויה מרכזית ומכוננת שלנו כעם. אותה אנו מחויבים לזכור מדי שבת בקידוש, בכל אחד משלש הרגלים, ובכל החוקים שמדברים על גרים.

דברו עם הילדים ותארו לעצמכם:

- מהם הדברים שעבדים לא חופשיים לעשות? אילו זכויות בסיסיות נמנעו מהם?
- מה המשמעות של להיות עבד? מה קורה לרוח האדם כאשר הוא לא יכול להחליט על שום דבר משמעותי בקשר לעצמו?
- לאור הקשיים האלה שבני ישראל התמודדו אתם במצרים במשך מאתים ועשר שנים, מה לדעתכם היו מטרות מכות מצרים? הציעו הצעות שונות.

פעילויות

- המחישו בפנטומימה את מכות מצרים – הצופים ינחשו מהי כל מכה.
- הציגו בתפקיד משה שפונה לפרעה ומבקש ממנו "שלח את עמי".
- ה' הקשה את לב פרעה. המחישו מצב שבו החרטומים מנסים לפנות לפרעה על מנת לשכנע אותו לאפשר לבני ישראל לצאת ולהפסיק לסבול מן המכות, אבל הם לא מעיזים.

העמותה לקידום החינוך
על פי עקרונות קשת

קראו את פרוש הרמב"ן לשמות פרק י פסוק א

כי אני הכבדתי את לבו – "הודיע הקב"ה למשה שהוא הכביד את לבם עתה אחרי שפחדו ממנו בברד והתוודו על עוונם. ואמר לו הטעם כי עשיתי כן, למען שאשית בקרבם אלה האותות. אשר אני חפץ לעשות בהם שידעו מצרים את גבורתי, לא שאעניש אותם יותר מפני הכבוד הזה. ועוד כדי שתספר אתה וכל ישראל לדורות הבאים כח מעשי, ותדעו כי אני ה', וכל אשר אחפוץ אעשה בשמים ובארץ."

לדעת הרמב"ן מכות מצרים באו להעניש את המצרים ואת פרעה על יחסם הנורא לבני ישראל וכן למען ידעו הדורות הבאים את כוחו ומעשיו של ה' במצרים. אולם הייתה להם גם מטרות נוספות: לחזק את הדימוי של בני ישראל בעיני עצמם. העבדות הנוראה דיכאה את רוחם במידה כה רבה שכשמשה בא אל בני ישראל ומתאר להם את מה שעתידי לקרות - רוחם של בני ישראל הייתה כל כך מדוכאת שהם לא שמעו ולא האמינו למשה.

שמות פרק ו (פרשת וארא)

"ו) כן אמר לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלתיו אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים... (ח) והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליעקב ונתתי אתה לכם מורשה אני ה': (ט) וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה מקצת רוח ומעבדת קשה"

מטרת המכות הייתה, אם כן, גם להחזיר לבני ישראל את האמון שלהם בקדוש ברוך הוא.

אתגר - לילדים גדולים

בתהילים פרק ק"ה מתוארים מעשי ה' במצרים. שם המכות מוזכרות בסדר קצת שונה. קראו את הפסוקים, זהו את המכות וגלו איזה מכות לא מוזכרות.

(כו) שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו: (כז) שמו כם דברי אתותיו ומפתים בארץ חם: (כח) שלח חשד וחסד ולא מרו את דבריו (ודבריו): (כט) חפד את מימיהם לדם וימת את דגתם: (ל) שרץ ארצם צפרדעים בחדרי מלכיהם: (לא) אמר ויבא ערב פגים בכל גבולם:
(לב) נתן גשמייהם ברד אש להבות בארצם: (לג) ויך גפנם ותאנתם וישפר עץ גבולם: (לד) אמר ויבא ארבה וילק ואין מספר: (לה) ויאכל כל עשב בארצם ויאכל פרי אדמתם: (לו) ויך כל בכור בארצם ראשית לכל אוגם: אוגים באחלי חם:

רוצים אתגר נוסף? פתחו תהילים פרק עה פסוקים מג- נ וראו באיזה סדר ואיך מוזכרות שם מכות מצרים.

ולסיום

האם היה זה הוגן שלפרעה לא הייתה הזדמנות לעשות תשובה? מה דעתכם?

שאלת הבחירה החופשית שנמנעה מפרעה העסיקה את הפרשנים. איך יתכן שלא ניתנה לפרעה בחירה חופשית אם להחליט לשחרר את בני ישראל או לא.

הרמב"ם בהלכות תשובה פרק ו סעיף ג כתב:

'לפיכך כתוב בתורה "ואני אחזק את לב פרעה" (שמות ד, כא; שמות יד, ד): לפי שחטא מעצמו תחילה והרע לישראל הגרים בארצו, שנאמר "הבה נתחכמה, לו" (שמות א, י), נתן הדין למנוע ממנו התשובה, עד שנפרעין ממנו, לפיכך חיזק הקדוש ברוך הוא את לבו."

מפי תלמיד שמעתי את הטעון הבא -

לדעתו זה היה הוגן - כשם שפרעה לא נתן לבני ישראל את האפשרות לבחור האם להיות עבדים, ומנע מהם את כל הזכויות שמגיעות לאנשים חופשיים, כך מגיע לו העונש למנוע ממנו את הזכות לבחור ולפעול כאדם חופשי ולעשות תשובה.

שבת שלום,

טובה אביחי-קרמר

רמב"ן - ראשי תיבות של רבי משה בן נחמן גירונדי.

חי בין השנים: 1194 - 1270 (המאה ה-13).

אחד מגדולי הפוסקים, פרשן מקרא, חכם תלמוד ומנהיג קהילה. נולד בספרד ומת בארץ ישראל. בפירושו השתמש רמב"ן בשיטת הפשט, והוסיף יסוד חדש - פירוש מרומז ונסתר של הקבלה. הוא גם שילב בפירושו מדרשים ואגדות, והרחיב את פירושו במחקרים עיוניים ולשוניים.

רמב"ם - ראשי תיבות של רבי משה בן מימון.

חי בין השנים: 1135 - 1204 (במאה ה-12). היה אחת הדמויות

האינטלקטואליות המבריקות בהיסטוריה היהודית, אחד מפוסקי ההלכה החשובים ביותר ביהדות, פילוסוף ורופא מכונה גם "הנשר הגדול". בין יצירותיו- משנה תורה (היד החזקה) ומורה נבוכים.

מתוך אתר מקרא גשר:

<http://www.mikragesher.org.il/titles/encyclopedia/200/ramban.htm>

העמותה לקידום החינוך
על פי עקרונות קשת

ה'פרעה' שבתוכנו

"ויאמר ה' אל משה: בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי א'ת' תי אלה בקרבו". פסוק זה הפותח את פרשת 'בא' מעלה דילמה מוסרית מרתקת. האם הרשע בעולמנו הוא דטרמיניסטי, כלומר מופיע כחלק מן התוכנית האלוהית הקבועה מראש או שהוא פרי החלטה ובחירה חופשית של האדם האוטונומי. האל הטיל על משה ואהרן משימה שמטרתה לשכנע את פרעה לשלח את עבדיו העבריים לחופשי בתמורה להפסקת המכות שהונחתו על מצרים. בד בבד הוא גם מבשר להם כי שליחותם נדונה מראש לכישלון משום שלבו של פרעה יוכבד עליו. מדוע לא ריכך האל את לבו של פרעה? הרי אם היה עושה כן כולם היו יוצאים נשכרים. מצרים הייתה ניצלת מהרס, סבלותיהם של מי שלימים יקראו 'עם ישראל' היו מסתיימים מוקדם יותר, והעם הנבחר היה מכיר תודה לאל החדש אשר גאל אותו מייסוריו. יתר על כן הבחירה לעוור את מצפנו של פרעה – להכביד את לבו – הציבה אותו כמי שנשלט על ידי כוח גדול ממנו ולכן הופכת אותו למעשה ל'זכאי', או לכל היותר כמי שלא היה אחראי על מעשיו בעת ביצוע הפשע. הרמב"ם בחיבורו 'מורה נבוכים' (חלק ב' פרק מ"ח) מתייחס לפרדוקס הזה: "...כל דבר מתחדש יש לו סיבה קרובה חידשה אותו ולאותה הסיבה, סיבה וכך עד שיסתיים הדבר לסיבה הראשונה.... לפעמים נשמטים בדבר הנביאים כל אותן הסיבות האמצעיות ואומרים שהוא יתעלה (כלומר האלוקים) עשאה..."

הרמב"ם אומר לנו כי הסיבה הראשונה קרי סיבת כל הסיבות לכל המעשים והפעולות היא אכן רצון האל, אלא שבין המקור הראשוני לבין עצם קיום המעשה קיים מרווח בחירה רב בו נדרש בן האדם לשקול את מעשיו, לבחור בין טוב לרע ולהפעיל את מצפנו.

למרווח הזה, שבו עשה פרעה מדעת את בחירתו להמשיך ולהתעמר בעבדיו העבריים, אין ההיסטוריוגרף המקראי מתייחס בפסוק, אך התוצאה הסופית היא הגדשת הסאה של מעשיו שהביאה לניוון מצפוני ולבסוף הובילה אותו אל עברי פי פחת. המקרה של 'פרעה' מציב בפנינו אתגר מורכב – לזהות את מנגנוני ההכחשה שמשטשים מאיתנו את קיומו הרוע בתוכנו ומונעים מאיתנו להתעמת עמו באומץ ולמגר, או כפי שניסחה זאת המשוררת ויסלבה שימבורסקה "אין דבר חייתי יותר ממצפון נקי על הכוכב השלישי במערכת השמש".

רוחן כהן

אב לתלמידה בכיתת קשת

בבית ספר בן גוריון

העמותה לקידום החינוך
על פי עקרונות קשת

בתחבולות תעשה לך מלחמה

שלוש הונאות הוננו משה ואהרן את פרעה תוך כדי המשא ומתן לשחרור ישראל ממצרים.

הראשונה, על פי הוראת השם הישירה: "...ועתה נלכה נא דרך שלושת ימים במדבר ונבכה לה' אלקינו" (ג, יח). משה לא ציין זאת בפירוש אולם מדבריו משתמע כי לאחר שלושה ימים ישובו למצרים, זאת למרות שאנו יודעים כי כוונתו הייתה שחרור לצמיתות.

הונאה שניה והמפורסמת שמבין השלוש היא שאילת/גניבת הכלים: "ובני ישראל עשו כדבר משה, וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות. וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום וינצלו את מצרים" (י"ב לה-ל). גם גניבת דעת זו הינה הנחייה ישירה של ה' למשה.

הונאה שלישית, לאחר צאת ישראל ממצרים, הינה כבר ממש טקטיקת לחימה, ה' פונה אל משה ומנחה אותו: "דבר אל בני ישראל וישובו ויחזרו לפני פי החזרת ... ואמר פרעה נבוכים הם בארץ סגר עליהם המדבר. וחזיקתי את לב פרעה ורדף אחריהם... ויעשו כן" (י"ד ב-ד). ה' רוצה לפתות את פרעה לצאת במרדף אחרי בני ישראל ולשם כך מתמרן את בני ישראל במדבר חזרה לנקודה שבה כבר היו על מנת ליצור את האשליה בעיני המתבונן כי אבדה להם הדרך והם נוחים לפגיעה.

הפרשנים לאורך השנים נקטו בעיקר בגישה אפולוגטית הבאה להסביר כיצד הונחה משה ע"י ה' לומר דבר שאינו אמת. אני בוחר דווקא להדגיש את פירושו של ראב"ע הטווה את שלוש ההונאות לכדי מעשה תחבולה מתוכנן ומתוחכם. אולם לפני שאציג את פירושו, אוסיף שתי שאלות נוספות. האחת תמיהה על פרעה, בפסוק ה, בפרק י"ד מתואר כי "ויגד למלך מצרים כי ברח העם ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם ויאמרו: מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדינו" אמנם ידוע כי פרעה היה

קשה עורף, אולם מה קרה פתאום לו ולעמו כי נזכרו פתאום כי ברח העם. ומה פירוש ויגד הרי פרעה בעצמו התיר להם ללכת. שאלה שניה, כיצד קרה שעם רב ממצרים כפי שמתואר בשירת הים רדף אחרי בני ישראל אל תוך הים ולא רק הצבא.

נחזור אם כן אל אב"ע, לדעתו לא היה כאן רצף מקרי של עיגולי פינות וניצול הזדמנויות אקראי אלא מהלך מתוכנן שסופו הבסתם של המצרים וטיבועם בים סוף. מטרת הונאת שלושת הימים הייתה ליצור את האשליה בעיני פרעה ועמו שבני ישראל עתידים לחזור אחרת מדוע ישאלום המצרים מכליהם הנאים וממיטב מחלצותיהם. "שאלת" הכלים היה בה אמנם פן של קיום הברית לאברהם של "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" אולם מעבר לכך היה זה הגורם אשר האיץ בכל מצרי ומצריה לרדוף אחרי בני ישראל אל תוך ים סוף כשהתברר שהם אינם עומדים להחזיר את הרכוש כפי שהבטיחו. כך גם מתבררת משמעותו של "ויגד אל פרעה כי ברח העם", פרעה אכן חשב כי בני ישראל ישובו, ולאחר שחלפו שלשה ימים ובני ישראל לא פנו לשוב הבין פרעה כי ברח העם. הקב"ה הוסיף עוד תמרון נוסף על מנת לוודא כי פרעה לא יחשוש מלרדוף אחרי ישראל וצייר אותם בעיניו כנבוכים כך שפרעה, צבאו והעם יצאו אחרי רכושם.

אני כותב שורות אלו לאחר שבוע של אימון מילואים אשר חידש שוב את חווית הלחימה בקיץ אחרון וחיידד את התסכול מתוצאותיה. שבוע בו עומק השחיתות במוסדות הציבור נחשף בפרסיה. נראה כי אצל רבים כשרון התחבולה והיוזמה מופנה פנימה לטובתם האישית בעוד שאומץ ויוזמה ציבורית חיובית הופכים נדירים ויקרי המציאות.

שי מובזון

אב לתלמיד בגן קשת

העמותה לקידום החינוך
על פי עקרונות קשת